

Az album képeit Tihanyi 1908 és 1922 között festette. Az „embert” azonban az 1909-ben festett kép már ugyanúgy érzékeli, mint a legutolsó. Valamennyi klasszikusan huszadik századbeli arc és arckifejezés s ebben az értelemben ugyanolyan teljes és jellegzetes, mint a korai róneszánsz vagy a klasszikus németalföldi piktúra arcai.

A harminckét mélynyomásos reprodukcióhoz írott előszóban Robert Desnos Tihanyit magyarságával értelmezi, a tájjal, ahonnan érkezett s e táj életével, melynek „népi szellemét” Desnos Tihanyi képeiben felfedezi.

A Tihanyi album tartalomjegyzéke érdekes jelenségre hívja fel a figyelmet. A harminckét kép körül mindössze négy van Budapesten. A többi Párizsban, Minneapolisban, New-Yorkban, Christiániában, Potsdamban és Bécsben. A tehetség és a művészet Magyarországról való száműzetésének újabb adaléka ez. (m. j.)

BIRÁLATOK

SZÁMADÁSOM MÉRLEGE

(Önbírálat)

Amikor ezt a könyvet* írni kezdtem, igazán nem gondoltam semmiféle műfaji ujitásra, egyszerűen csak le akartam írni, amit tudok s főleg, amit világnézeti szempontból fontosnak tartok magamról. Az azonban bizonyos, hogy az eddigi regények, regényes életrajzok és önéletrajzi regények nem elégitettek ki. Amennyire rajongtam régebben a regényekért, úgy kezdtem most fanyalogni tőlük. Persze, főleg a *Korunk* valóságkövetelő irodalmának hatása alatt. Ugyanaz lett az öncélú regényírással szemben a véleményem, mint a ridegparasztoké: a regény csak „regény”, nem igaz az egész s így nem is ér semmit. (Ez ugyan tulzás ilyen mereven, de alapjában mégis igaz, mert a regények közül az ér valamit, amelyeknek komoly s jól megjelölt tartalma.)

De ugyanúgy voltam a regényes életrajzokkal is. Olvastam párat s felületeseznek éreztem őket, a többire már nem is voltam kíváncsi. A legnagyobb elutasító hatással *Stefan Zweig* Fouchéja volt rám. Nem mondhatom azt, hogy esztétikailag és szociológiailag olyan érett voltam már akkor, hogy tudatosan felismertem volna a hibákat és hiányokat, csak éreztem, hogy ez nem az igazi, mert Fouché a homályban maradt. Sem a kor ideges, borotva élen lebegő légkörét nem érzékeltette, sem a kalandor-karrierista lélektanát nem világította meg kellőleg s így a könyvet csak betűhalmaznak éreztem. Hamarosan rájöttem ezek után, hogy azért nem sikerült megismerni a történelmi embereket, mert ezek az emberek nem őszinték, nem önmagukat adják, hanem szerepet játszanak úgy a jelennek, mint a történelemnek. Még akiknek vannak is

*Veres Péter: Számadás. Révai. Budapest, 1937.

naplók vagy emlékirataik s ha ezek látszólag őszinték is, ez sem igazi, hanem „művészi“ álőszinteség, amely ugyan lenyűgözi az olvasót, éppen „átélt“ irodalmi őszinteségével, de ugyanakkor meg is téveszti, mert hiszen az öntudatlan — vagy tudatos — célja az, hogy ezzel az álőszinteséggel, a nem fontos vagy nem veszélyes részletekben való álobjektivitással elleplezze igazi egyéniségét. Lepleznek, mert van mit, t. i. antiszociális lényüket. Ezért van aztán annyi zűrzavar a történelem emberei körül. A cselekedeteikben és a leirt vagy kimondott szavaikban nincs összhang vagy azért, mert alapjában zavaros egyéniségek, de a még zavarosabb tömegemberek ezt nem tudják elbírálni vagy az uralkodó rétegeknek éppen ez a zavarosság az érdekük, ezt játsszák át misztikus, irracionális hatóerőkké. Mások meg ezt a zavarosságot formulálják, elvekké, esetleg rideg „ökörkövetkezetesség“-gel leplezik. Vannak aztán olyanok, akik eljutnak a cselekvő és szeszélyes cinizmusig s a hatalom birtokában vagy a siker csucsán már nem tartják szükségesnek leplezni vagy átmagyarázni antiszociális tulajdonságaikat, de viszont a körüöttük lebzselő „íródeákok“ maguk teremtik meg a misztikus zűrzavart vagy azért, hogy érdemeket szerezzenek, a kenyerükért megszolgáljanak vagy azért, hogy „magasabb érdekekből“, állami vagy isteni, esetleg egyszerűen osztályszempontokból körülbástyázzák a tekintélyt. Így aztán a naplók, emlékiratok, életrajzok, sőt önéletrajzok sok esetben nem az igazi egyéniség megmutatását, hanem az elleplezését szolgálják.

Már most az igazi nagy írók ezt többé-kevésbé tudják s átlátnak az önéletrajzokon és naplókban, de az a jellemző, hogy nem igen írják meg. Résztint, mert mint igazi nagyok magukon érzik a nagy egyéniségek egyszerűségét, megmagyarázhatatlanságát s nem tartják becsületes dolognak sablonokkal intézni el azt, ami egyszeri és eredeti. A társadalmi szerep nagyon könnyen megfogható és végig kísérhető, de az egyén viszonya (hhez, gátlásai, szeszélyei, intrikái, sakkhúzásai már bonyolultabb dolgok. Másrésztől meg az igazi nagy alkotókat az jellemzi, hogy magukból alkotnak, önmagukat adják s nem tudnak vállalkozni mások életrajzát író napszámos munkára.

Igy az életrajzok megírása, a naplók, emlékiratok feldolgozása a mesteremberekre, a féltetheiségekre hárul, de ezek viszont nem érnek fel a nagy egyéniségekhez. Sablonokat tudnak adni abból, aminek éppen az a lényege, hogy nem sablon, hanem egyszerű és eredeti: szóval teremtés. Ez maga a nagy ember s ez a műve is. Illetve csak az a nagy ember, akinek eredeti, tehát teremtés a műve úgy az irodalomban, tudományban, mint a politikában is.

Viszont azt, hogy a nagy embereket, a történelmi cselekvőket megismerjük, az nemcsak egyéni vágy, hanem elsőrendű közösségi érdek is. A közösség céljait, vágyait, érdekeit a nagy emberek fejezik ki, foglalják össze és viszik keresztül, tehát szükséges dolog, hogy megismerjük a cselekvők lélektanát. Az utóbbi évek eseményei számtalan példával igazolják mennyire hiányzik az emberismeret, az emberi cselekvés rugóinak a feltárása nemcsak a polgári irodalomban, — ahol van értelme a leplezésnek — hanem a munkásmozgalomban is. Meg kell tehát a vezetőt ismertetni a tömeggel, de önmagával is, hogy az ellenőrzés mindkét oldalról eredményesebb legyen. Az eddigi naplók, emlékiratok és önéletrajzok azonban elirodalmosították ezt a dolgot, „művészet“-et csináltak abból, amiben éppen csak az lehet a művészet, hogy az igazat, az érzékelhető és ellenőrizhető igazat írjuk: „Ez és ez vagyok, és ez és ez történt velem, így és így jutottam idáig.“ A Számadásból is lehetett volna jó

háromkötetes munkát, aféle irodalmi monumentumot csinálni, ha az eseményeket, az alakokat, a tájat részletesen, novellisztikusan kirajzoltam volna. S talán meg is tudtam volna csinálni. Bizonyára nagyobb, érdekesebb, irodalmilag jelentékenyebb munka lett volna, mint így, de nem lett volna ilyen megbízható, hű és igaz. Én magam elvesztem volna a részletek között s a könyv csak „könyv”; csak „irodalom” lett volna. Én magam pedig csak „művész”, holott számtalanszor hangsúlyoztam már, hogy számomra az irodalom csak menekülés az elsődleges hatáskör, a cselekvés elől (igaz, hogy mások számára is, csak nem ismerik be) s hogy alapjában nem elégít ki, de mit tehetek: ez a másodlagos cselekvés is több, mint a semmi cselekvés.

Igy jutottam el oda, hogy a kettős cél előtt: a tudatformáló hatásra törekvésben és az önéletrajz igazi formájának a keresésében, a helyes megoldást, a megfelelő kifejezést kereső szellemi izgalomban, a paraszti elbeszélők „igaz történet” formáját találtam meg. A szájon élő szellemi termelésben, a paraszti irodalomban, a mesék, dalok és tréfák között van egy komoly műfaj is: az élettől megviselt, tapasztalt földmunkások, pásztorok, béresek néha-néha esténként összeülnek és egyik-másik elmondja az életét vagy életének egy-egy szakaszát. Nincs ebben semmi különös szándékosság, csak az igazságra törekvés: az őszinteség. Ilyenkor az emberek nem szégyelnek semmit: a közösség megbocsát. Persze az ilyen esetekben aztán az elbeszélés igazán annyit ér, amennyit maga az elbeszélő, mint ember ér, de hazugsággal itt nem lehet győzni. Igaz, hogy megjelenik a hazugság; elfogultság és nagy mértékű alanyiság is jelentkezik az egyes elbeszélőkben, de az bizonyos, hogy az elbeszélőt magát a hallgató közösség előtt tárgyilagosan megvilágítják. A hazug leplezi önmagát. Szellemi s egyben társadalmi kiválasztó módszer ez s megvan az az eredménye, hogy a még valamelyest ily' közösségi életet élő parasztokban több az emberismeret, mint akár a lélektani regényeken művelődött városiakban. A tudatukban ugyan ismeretlenek a fogalmak, de a szemüket nehéz becsapni. Mennyire megérik, hogy ki a szájhős, a hazug, a csaló, az erőszakos vagy a „rongy” ember, ami alatt a kelekótya, állhatatlan, megbízhatatlan fajtát értik.

Amikor ezt felismertem, megtaláltam a formát. Gyerünk, álljunk ki az emberek elé: „látjátok ez vagyok, ezt és így akarom”, amint az Előszóban is írom. Sajnos — egyebek közt ebből a szempontból is hiányos a könyv. (Nem az én hibámból!) Még az „ez vagyok” csak meg van valahogy, de az „így akarom”-ot már csak sejteni lehet. Annyit mégis elértem, hogy megmutattam, hogy így is lehet, sőt csakis így kell. Nincs semmi leplezni valóm, illetve ha van is, csak elhalasztom a leplezést, nem szégyelem a régi tévedéseimet, bűneimet, gyávaságomat, mert változni és javulni akarok. Tovább akarok menni. S ez másokra is kötelező. Oldjaitok fel társadalomelleni gátlásaitokat, álljatok ki a napra: „im' itt vagyok, nem leplezek semmit. már nem védem a gyarlóságomat, különb akarok lenni, mert a szociális számára a legelső parancs: változz, hogy változtathass!”

Ismétlem, eszem ágában sem volt, hogy műfajilag valami egészen újat teremtsék. Elsősorban nem az volt a célom, hogy valami „szép” vagy „híres” könyvet írjak, hanem az, hogy a könyv esetleges sikerén keresztül önmagamot megismertessem az emberekkel, elsősorban osztály és világnézeti közösségemmel. Végeredményben magasabb értelemben vett politikai hatásra törekedtem. Nem kell szerénykednem: személyem már így is és úgy is politikum Magyarországon s ha ezt tudom, miért ne szolgáljam ezt a célt tudatosan. Annál is inkább, mert hiába is tiltakoz-

nék ellene: minden oldalon a magyar földmunkásság, sőt az egész magyar parasztság képviselőjének, igazi kifejezőjének tartanak.

Sajnos — s ismét nem az én hibámból — a könyv éppen ebből a szempontból különösen hiányos. Én be akartam bizonyítani, hogy igenis „kész” ember vagyok, irodalmilag és világnézetileg kiérett író. Azalatt, hogy „kész” persze nem az értem, hogy befejezett, hanem azt, hogy eljutottam oda, ahonnan kiindulva már a szavamnak saját sulya és értelme van. Ahonnan kiindulva az írásom már nem csupán „irodalom”, állásfoglalásom nem csupán „szerep”, hanem tudatos cselekvés a történelmileg lehető területen, a tudatformálás síkján. Ezt azonban — nagyon jól tudom — néhány ismerősömön kívül senki sem hitte el nekem. Olyan meghatározásokat is kaptam, hogy „majdnem bölcs” ember vagyok s a „zavaros”-ságoomból majd kigyógyulok. Mit tehetek ez ellen? Álljak ki a világ elé s magyarázzam meg, hogy micsoda félreértése az a bölcsességnek, ha azt hisszük, hogy csak a híres bölcsészek, mondjuk Schopenhauer, Kant avagy éppen Nietzsche a bölcsék. Holott nyilvánvaló, hogy a legtöbb bölcsész (a fentiekről ezt határozottan tudjuk) kissé, sőt némelyik nagyon is mániákus és bogaras ember s az igazi bölcsék a cselekvők között vannak, sőt parasztok és havasi pakulárok is lehetnek bölcsék. Én azonban vagyok annyira „bölcs”, hogy tudom ennek a „majdnem”-nek az értelmét. Hiszen olyan tanácsokat is kaptam, hogy ne irjam le Hegel, Herakleitosz, Szokratesz nevét sem, mert tudákoskodásnak, nagyképűségnek hat, mivel mindenkinek tudja, hogy ezeket eredetiben nem olvashattam. Mert kik is azok, akik nem hisznek bennem, ill., hogy nem vagyok kész ember? Konzervatív műveltek és „baloldali”, „progresszív” túlműveltek. S miért nem hisznek? Azért, mert ők maguk alapjában hitetlenek, számukra tehát minden hívő kessé naiv számár, bármilyen okos, tudós, tehetséges ember is egyébként. Hogy a tanulmányaimon, elszórt írásaimon keresztül meggyőződjenek róla, hogy valóban kész ember vagyok, ahhoz kellene, hogy ők magukról beismerjék — úgy a bal-, mint a jobboldali hitetlenek, — hogy felelőtlenek, képmutatók, cinikusok s végeredményben nem bölcsék, hanem gyávák, nemcsak a világgal, hanem önmagukkal szemben is.

De még más alapja is van a bennem való kételkedésnek. Autodidakta vagyok. Igaz, hogy mások is voltak már ilyenek, elég ha Gorkijt, Hamsumt, Jack Londont s a magyarok közül Kassákot említem. Ezek azonban először is nem parasztok voltak, másodsor pedig végeredményben városban nőttek fel s különben is már gyermek- s ifjúlkorukban, a hajlékonyság és alakulás idejében kerültek a társadalmi kapaszkodóra. Azonkívül pedig ők mégis csak aféle szabad emberek, csavargószerű egyéniségek voltak, szertelen becsvágygal, hősiés akarattal, szóval a „zseni” ismertető jegyeivel. Én viszont minden műveltségem és ambícióm ellenére itt éltem és élek a szinte zárt, paraszti osztálykeretekben, egy csomó gyerek közt (ami már magában véve számárság szerintük) s ez végeredményben a műveltek (Magyarországon ez jórészt sznobot jelent) szemében bizonyos átlagemberi, nyárspolgári korlátoltságot jelent. Lehetek tehetséges, okos, sőt „majdnem bölcs” s hozzá jellemes, puritán ember, de mindez bizonyos készületlenséget, bizonyos gögös önfejűséget takar. Nem vagyok felszabadult ember, nem vagyok szellemileg kész ember, azért vagyok kénytelen a mercv osztályéletbe zárkózni és túlzott puritánságot hangsúlyozni.

Hogy én valóban tul vagyok rajtuk, azt persze nem hiszik el. (Sajnos, a *Számadásból* is éppen az ezt igazoló fejezeteket kellett kihagyni, ami jogosulttá tesz némi gyanakvást). S még kevésbé azt, hogy felszabadultságomat s nem szellemi alacsonyrendűségemet jelenti, hogy szemben

az autódidakta sznobizmussal, igenis merek és tudok átlag paraszti életet élni. Hogy más forma életre alkalmam sem nyílt soha, legalábbis becsületes uton nem — az viszont azt igazolja, hogy ez nem pózolásból és nem profétáskodásból, hanem magától értetődően van így.

Mindebben persze annakidején semmi szándékosság nem volt. Én egyszerűen csak önmagamot fejeztem ki, úgy a magánéletben, mint az írásaimban. Volt bátorságom hívónek lenni a hitetlenek között s ezzel végeredményben nekik is szolgálatot tettem. Megmutattam, hogy van szabadulás, lehet szabadulás az osztálytársadalomban is az „iródeák“ sorsból s lehet az író, ha akar, osztály- vagy ha úgy tetszik, faji-közösségének az igazi kifejezője. Csak persze erő, akarat s valódi szellemi felszabadultság kell hozzá. Ami pedig az egyetlen konkrét kifogást illeti, a faji terminológia használata nem a hitlerizmus elfogadását, a faji világnézetet jelenti, hanem azt, hogy nincs itt semmi letagadni vagy elhallgatni való; az emberiség fajokra: kínaiakra, négerekre, németekre, magyarokra, zsidókra stb. oszlik s hogy ebből következik, hogy fel kell szabadulniuk, mert csak így emelkedhetnek felül nacionális gátlásaikon s így válhatnak fegyvermezett, szociális emberré. Ez nem antiszemitizmus, hanem ez a valóság és az igazság. S hogy ezt a mai világban nyugodt lélekkel le merem írni, az azt jelenti, hogy ebben a kérdésben nincs leplezni valóm: nem antiszemita vagyok, hanem realista-szocialista.

*

Tudom, hogy nincs így ennek a könyvnek olyan — mint mondani szokták — „átütő“ sikere, mint ahogy a hozzám hasonló gondolkodó emberek szeretnék, mert az írók és kritikusok műfajokban és esztétikai kategóriákban, az olvasók meg olvasmány sablonokban gondolkodznak, de ez nem jelentheti azt, hogy letérjek erről az utról. Majd ha a kemény valóság rákényszeríti őket a reális, mert cselekvő gondolkozásra, ők is megundorodtak az „olvasmány“-októl s a meddő esztétizálástól s megtérnek hozzánk. Akik nem térnek meg, azokhoz semmi közünk. Aki osztálygátlásait, vagy kultuszsnobizmusát nem tudja legyőzni, ugyan mit is keresne köztünk? (Veres Péter)

UJ REGÉNY A RÉGI ROMÁN FÖLDKÉRDÉSRŐL. Bármennyire óvakodunk attól, hogy valamely műalkotásban tisztán a benne felvetődő „kérdést“ — vagyis a témáját tárgyaljuk, *Cezar Petrescu* új könyvével kapcsolatban számunkra, ha nem is kizárólag, de főleg erről van szó. Először is azért, mert a művészi minőség szempontjából a regény bár elsőrendű alkotásnak mondható, nem nyújt elég újat vagy rendkívülit ahhoz, hogy a legújabb román regényírás elég számos termékei közül kiemelve itt tárgyaljuk. Másodsor azért, mert mint minden nyelvközösségben a másnyelvű irodalom, a magyar nyelvközösségben, a magyar olvasók számára, ez a magyarra még le nem fordított román regény éppen a *tárgya* miatt lehet fontos.

És fontos is. Ha azt irtuk: „a régi román földkérdésről“ — ezt korántsem úgy gondoltuk, hogy a kérdés már elavult, hogy a mai nemzedék számára az közömbössé vált. Csak jelezni akartuk, hogy a könyvben vázolt helyzet, az abban foglalt 1907-es ó-romániai földkérdés éppenséggel egy régebbi állapotnak, a háború- és földreform-előtti kis-Románia mezőgazdasági termelőviszonyainak, egy elmúlt és befejezett történelmi szakasznak a kérdése, amelynek bármilyen valóságos és bármilyen mélyenjáró elemzése is alig-alig nyújt már támaszt a mai új és nagy Románia agrárkérdésének megoldásához. És mégis fontos, mégis időszerű, különösen erdélyieknek és magyaroknak, akik csak ezeken a történel-